Created: 2015
(Last updated: 10/20/26)

TARAMBOBONG
(*Tambobong nin mga Tataramon*)

A

adimohan, an pagsaray nin mga tadâ-tadâ tanganing makatipon.

agap (Cat.), amay, atab (Alb.).

agid, kabaing, sugad, nanunod (Cat.).

agis-is, gadan na kublit.

agyat, pangapodan na maggibo nin sarong bagay na masakit gibohon, o na may mga olang.

alimbukay, nagwawarak ta dinodoros o ta nababulabog.

alimon (Rin., *salnop*) *a)* mga ramog, doot asin olang sa pagtubò nin paroy; *b)* iyo man an apod sa saradit na tanga, color puti, dara-dakulâ sana sa tungaw; magatol o magirok an nakakamangan kaining kublit sa hawak nin tawo.

alimyo (*amyo*), naglalakop o nagsasangaw na parong, mahamot man o mabatâ.

alpadura, darakula asin makusog na alon, na garo na subasko.

amay, bako pang luntok; bako pang huri; o napoon pa sana (*hbw.*, *amay na aga, amay pa an panahon, amay pa an banggi*).

ambag, hiras sa hiriras-hirasan.

ankas, sunò (halimbawa sa motorciclo).

anga (Cat.), langkag.

ángat (Eng., *provoke*), laen sa *agyat* (Eng., *challenge*), atubangon an sarong tawo sa pagsudya tanganing aramon kun ano an totoo, o tanganing patunayan an bakong totoo. Sa suruntokan, an pag-angat iyo an pag-alok nin ralaban.

angkot, magtipon sa pag-adimohan tanganing makasaray; o dai pagwaldas.

anirà, harong nin lukot o putyokan na gibo sa taro hale man sana sa lukot ot putyokan, kun saen makukua an mahamis asin mapulot na dugos.

anunudyâ (gikan sa *sudyâ*), nang-aangat. An *nanunudyâ* o *nansusudyâ* bakong gayong palaban kundi nagmamawot sanang maaraman an totoo, alagad an *anunudyâ* palaban asin igwang katuyohan na mangsupog asin magpa-anggot tanganing an pinapa-anggot magbalos. An sinusudyâ, nasudyaan (masudyaan an sinudyâ), boot sabihon napatotoohan na salâ kaya dai dapat pagtubodan (bako nang maninigong tubodan). *Hbw.*, a) "*Sarô lang naggibong raót nasudyaan na, dawà kadakul nang ginibong karahayan.*"; b) "*An tawong iyan mayong sudyâ.*" (Malinig an pangaran.); c) "*Mayo lamang kitang dahelan magduwa-duwa sa Dios, ta dai pa lamang nasudyaan an saiyang tataramon.*"

apa, mga ohot na alang (kaya madali suloon).

apad, mahiwas asin pantay na daga na doot sana an nagtutubo na mayo ni anong kakahoyan; matagas na daga kaya dai naglalaboy arog baga kan madrigal, dai tinutuboan nin tinanom.

apura (Cat.), maghidalî.

arad, pagsadsad nin kasko sa apad o hunasan.

arahit, mayong natatada pakatapos ahiton, simoton asin kunason.

arogasang, darakula asin magaspang na ubak kan paroy, laen man sa ata na saradit asin fino.

asin, sagkod, saká, (Alb.; Cat., budá); pandugtong nin duwang tataramon (bagay).

asyab, tikô asin matarom na bakal, ginagamit sa pag-ani nin paroy.

awat (Cat.), haloy.

awot (Cat.), dóot.

ayahay, an apod sa hababa na atî.

B

badang o *badang-badang*, piglinigan o ginabihan na daga ta tatanoman.

bahì, yagis kan buri, niog o anahaw na matagas na.

balîgang, amhi, kahoy o si bunga kaini na birilog asin maalsom orog na kun hilaw pa.

balód, baloád (mabalodbalod), garo pirok na nag-aalon, kaya garo maalon-alon (laen man sa *tikô* o *bikô* na may kanto).

balayan, harong-harong, tolda o baraca, orog na idtong tinutugdok sa tacolod.

barani, yagis kan batag.

bárat, pintô, bakong bukas.

baribad (Cat.), magdaklag ta anggot.

barobatâ, (Spa., joven) lalaking akì pa.

barangkiyaw, bilog na batbat na garo singsing na linalaag (kinakabit) sa pag-ultanan kan duwang labot kan dungô nin damulag, dangan ginagakudan nin pisì tanganing kun ini binubutong an damulag madali pasunodon.

batyag, madali ng mag-aki.

bira, magpa-andar nin makina (hbw., nin baroto).

batay (*batayan*), susog (susogan).

biglas, lubak sa kaputol na tabla o kahoy.

bingkag (bingkagon)*,* warak (warakon), warakon hbw., an dagâ.

biyadî, igwa nin kakundian (*kabiyadian*).

bokatot, sadit na kulungan nin mga pasaway (*e.g.*, mga burat o mga aki na naglalampas sa talaan na oras pagbanggi) sa barangay orog na kun banggi.

bolanos, sa-puso o sa-boót (odok sa boót), mayo nin pagsagin-sagin, o mayo nin panlalansi.

borobaybay, an salóg (sa irarom) kan sálog.

bubuyog (bee, Eng.), saradit na hayop na naglalayog (may pakpak), na nag-eerok (nag-eestar) sa anirà (comb), asin naggigibo nin dugos (honey), arog baga kan *ligwan*, *putyokan* asin *lukot* (maalsom an dugos).

buklos, nakadulag, nakabuhi.

bugsô, paibabâ, kabaliktadan nin tukád na paitaas.

bugtak, paglaag, kabaliktadan nin dara. *Hbw.*, "*Ibugtak an darang gamit, ilaag sa cuarto, ikaag sa ibabaw kan tokador.*"

buł-ad (Cat.), hugakon.

bulalangaw, hablondawani.

bungsod (*pag-*), pagpoon sa pagtulod o pag-usdong nin sarong programa, proyekto o actividad.

buntogon, angkla.

butingkad (Cat.), magruskay ta may hinahanap o mâwot kuahon.

D

dagyâ, sagana, labi-labi (ta dakulon asin nagsusùpay).

dagkâ (*padagkâ*), *a*) sugot, pag-alok na maggibo (orog na) nin sarong bagay na maraot o bakong marahay; *b*) nakaka-pahiling na an sarong bagay magayon o marahay, kaya boot sabihon *magayonan* nin sarong bagay.

daing-data (Cat.) o *daindata*, maraot, bakong marhay.

dalhog, paghilig (magbabâ) sa anoman na halangkaw na kinamumugtakan, halimbawa an paghilig hale sa lunadan (hil., *danlog*).

danlog (hil., *dalhog*)*,* magbabâ hale sa daga (*danlogan*) pasiring sa lunadan sa tubig arog baga kan baroto, bangka, lantsa o bapor; kabaliktadan kan *doong* (hil., *dóong*).

dalihig, bolos.

daklag, apon.

dalipay, mapulot na daga orog na kun basâ.

damóy, maghugas dangan magpahid nin ngoso.

dapóg, a) garo lamesang binubugtakan dagâ kun saen kinakaag (o linalaag) an talohong; *b*) pagsabwag na harintok o dusok sa pagpatambo nin paroy sa suhay na laagan (palitada) bago itanom sa oma.

daraga, akì (Spa., *joven*) pang babae.

dayaday, nagdadanay na dai nagbabâgo (Eng., constancy).

digtâ, nudí, kanînan.

dinanat (Alb.), mahimbong, gabinhod (Cat., *infra*) ta bakong mainit bako man na malipot, maaligamgam (Tag.).

dóong, a) an pagpundo nin lunadan sa tubig sa pangpang nin salog o dagat (*doongan*), o *b*) an paghilig (magbabâ) sa lunadan sa tubig pasiring sa dagâ.

dugà (Alb.), tagók, katas.

dugáng (Cat.), alang, marâ.

dúgang, dagdag.

dugî (Cat./Alb.), laboy arog kan dalipay kun basâ.

dugos, mapulot na mahamis sa gibo nin bubuyog nakukua sa anirà.

dumaraga, aki pang gonâ, madalî nang magpasagbat sa solog. Hil., *solog.*

duyok (nagduduyok-duyok), duko, nagduduko-duko arog baga kan ventilador.

G

gabinhod (Cat.), dinanat; mahimbong; bakong mainit bako man na malipot (pag-ultanan nin mainit asin malipot).

gabok, lapâ na kahoy.

gadot, dosok na daga.

gabsok, rapsak kan banggi nang marhay.

gamó, *kagagámo* (Cat.), dai husay, kalat.

garas, pagsuhay nin mga lupnis kan barani, ragiwdiw, o dahon kan piña, dahon kan burí o karagumoy tanganing gibohon pisì, tela, hamak o basket (Eng.)

gatil-ahon (Cat.), gîtilon, gipradon, garigadihon.

gaw-gaw, kuahon an idinuduhol.

gigís (Cat., *guramoy*), pinakasadit na murô sa kamot o bitis.

ginahà (Cat.), padangat, palangâ, padabà, payabâ.

ginaras, tela o kubong na halè sa lupnis nin piña.

giok (Cat.), talâ o gírà nin tinongtongan, linakawan, o dinalaganan (inagihan).

gudâ, labi-labi, nakadakul na labi pa sa kaipuhan.

gulpi (Cat.), dakul.

H

habin, pagtipon o pag-adimohan nin mga tadâ-tadâ asin walat na paroy sa omá.

hagbayon, sarong joven, maglalaki man o babae.

hakâ (Cat.), rapsak nin akì.

halò, may salák, bakong solo ta may kaibá pang ibá.

hâmid, magpahid nin ngusò.

hamtik, darakulang tánga.

hangop (Cat.), parong kun mahamot o mabatâ.

hapihap (Cat., *hapiyap*; Eng., *caress*), dootan nin maluway, halimbawa an likod, sa pagpamate nin pagmangno.

haráp, lagbas na hiling; sa Albay, *buta*.

harubay (Eng., *proclaim*), pagpalakop nin bareta o osipon. *Orig.*, pagsabwag nin banhi (kaya

pagpalakop) sa mahiwas na kaomahan; sabog o sabwag, kun sadit an sasabwagan.

haryaw (Cat.), mag-ilusyon.

hasok, sabwag.

hi-, sarong *pantakod* (Eng., *prefix*; Tag., *unlapi*) na binubugtak sa enotan (kapinònan) nin tataramon na boot sabihon « *paghale nin kun ano pa man sa sarong bagay* » : *hinagís*, idtong mga hinali pakatapos maglinig kan yagis; *himoro*, paglinig kan mga poro; *himolô*, paghali kan ika-sampolo; *himotó*, paglaen kan ogbon na ibabayad sa pakal na nagsagbat sa anayon; *hinawi*, paghali kan lawi kan manok o hayop na may lawi; *hinulí,* paghali kan tuli; *hininga*, paghali kan tingá; *hinungay*, paghali kan tungay; *himutà*, paghali nin mutà; *himahà*, pag-inom (nin tubig) tanganing mahale an pahà.

hidap (Cat.), rayâ kaya habô ng mag-ulit.

hidaw, pûngaw, lanat.

higad (Cat.), gilid.

higsang (Cat.), rapsak kan higda.

hilamón, pagsimot, pagtipon asin paghale kan mga alimon sa oma.

himoloan, hiras sa barangáan susog sa pinagka-oroyonan sa paagi nin honglonan (*hal*., hiras sa ani).

himolô (gikan sa *himoloan*), ika-sampolong kabtang sa binangâ na igwang sampolong kabtang na kun apodon sa tagalog "*ikapô*".

hingayad (Cat. ugat: *mayad*, *marhay*), hirahayon o pakarayon ta raot.

hingibit (Cat.), saradit-sadit na haleon o tukalon an laman (kibit) halimbawa nin an-it o kasag, (sa Tagalog, *himayon*).

hinirib (*maghinirib*), patagóng magdangog na dai nag-aaram o nagmamangno an mga nag-oorolay; sagin-sagin na dai nagdadangog.

hinog, bunga nin ano man na tinanom na magogono asin makakakan na (kabaliktadan nin hilaw).

hipid (Alb./Cat.), husay sa kagamitan o matubis sa kahusayan.

hipos (Tag., *tipid*), nag-aangkot ta nagtitipon. *Hbw*., "*Daing gayo kami nagpara-gastos ta nag-hihipos kaming gamit sa harong.*" An tinipon mga bâgong gamit bakong mga tadâ-tadâ. Var., *ipos*, mag-andam sa pagluto nin kakanon: *hbw*., "*Nag-amak na akong kalayao sa pogon, ika man mag-ipos; tabang na kita ta nagsisinarom na*."

hiyang, madali magbagay (makibagay) sa kapalibotan o sa sarong kamugtakan; hal. sarong tinanom madali magtubo sa sarong lugar ta hiyang ini sa nasabing lugar dawa ngani bihira man an tinanom na ini magtubo sa lugar na ini..

hobal, naghihinog na alagad bakô pang gayong hinog.

hobò (*maghobò*), balyohon an kamugtakan (lugar) dawa dai pa man sinasambit an babalyohan; ibalyo (ilipat, Tag.) sa ibang lugar

hobon (Cat.), walat.

honglonan (Lat., *commercium*; Eng., *exchange*), sarong orolay (Tag., *kasundoan*) nin kagsadiri nin oma asin nin mga para-oma; susog sa orolay na ini an kagsadiri mina-oyon na kuahon an mga para-oma bako sana tanganing magtarok kundi iyo man an mag-ani; an mga para-oma mina-oyon man sa kun anong paagi sinda babayadan, sa paagi nin kwarta o kun pirang parte sa inani. Kaidto an datu iyo an kasadiri kan daga; an mga sakop niya an nag-ooma: honglonan kawasa ta "*communal*" man an pagbuhay sainda kan datu.

hodong (daing punto sa huring sílaba), hilo (Eng., *poison*).

hodóng (*igwang punto sa huring sílaba), magpundo nin sina-sakayan sa daga.

honong, magpundo nin sakayan sa tubig; pagpundo kan sulog kan tubig, tanda na mabirik na an sulog pataob o paatí.

hubon (Cat.), walat.

hugam, laob an palad sa pagkapkap kan ibabaw kan borobaybay kun may hinahanap. Laen sa pagsinsin na tihayâ an palad huli ta irarom na parte an

kinakapkap. An hugam ginagamit sa tubig lang; kapkap o hapihap kun mayong tubig.

hurot, pag-agyat na gibohon.

hûyag (hinuhûyag), latag (piglalatag).

I

igin (Rin.), akì.

ilisya (gamot: *ilis*), ipalahos, ilikay.

ilimbag, ipaluwas sa imprenta.

ilawod, sa ibabang kabtang nin lugar (South, Ing.).

iraya, sa itaas na kabtang nin lugar (North, Ing.).

K

kaag, kun ibubugtak lang asin dai boot sabihon na ilalaog. (Hil. *laag*)

kabatolan (Cat.), kahirasan.

kablas, nasayang na pagkakataon, napasalâ.

kag-igin na babayi o lalakí (Rin.), magurang.

kaibong (Cat.), sa-ibong, sa balyo.

kairaroman, kaladman.

kagdaog, daog an gabos, garo sigà; hambogon.

kakundian, kakulangan o tuyaw huli ta igwang kulang (*hal*., magayon "*kundî*" hababâ, boot sabihon igwang "kundi" o kakundian).

kalaen (Cat.), makanos, bakong magayon o iba man.

kanugon (Cat.), sayang, kaya *magkanugon* o *manganugon* boot sabihon *maghinayang* o *manghinayang*.

kaogdan (halipot nin kaugayan), pakinabang (Eng., benefit).

kapâ, kun lanob o paitaas (Eng., vertical) an kinakapkap. Hbw., "*Kun madiklom na, kapaon mo lang an lanob tanganing makua mo an pintoan.*"

karakwaán, labi-labing pagpasiram sa laman.

karîgonan, kusog-boot; isog-boot.

kasanggayahan, toninong an isip asin boot.

katigayonan, kamugtakan na igwang marahay na boot.

katumbas, kapareho; *pagkatumbas*, paghiling kan mga pagkakapareho asin pagkaka-iba nin mga bagay (*paghambing*, Tag.).

kîlay, bakong tanos na paglakaw ta bakong pantay an duwang bitis sa salog, o ta may makulog sa bitis, tuhod o tabay.

kilik, pagdara nin aki sa tagilidan (hirog) kan nagdadara, an bitis kan aki naka-ipit sa tagilidan (hirog) kan nagdadara, kugos nin sarong takyag an likod (habayan) kan aki.

kinatrî (Spa., *retaso*), kaputol, kapidaso, katinabas o tadâ-tadâ na alanganin an sukol. *Hbw*., "*An mga kinatrî sa pagtahì makakabilog pa nin sarong badò.*"; "*Huli ta dai pantay an dagâ, kaya lugod may kinatrî na dai natarokan, na masasarongan pa nin topóng.*"

kolbo, pagtindog nin tamporok (balukag sa may líog) nin manok ta natatakot.

kolagbaw, sarong insekto (*rhopalocera*) na may maniwang na lawas asin mahiwas na makolor na pakpak, sa Tagalog *alibangbang* o *paru-paro*.

korona, an itaas na kabtang nin kahoy, kairiba an mga sanga sagkod dahon.

kunas, pagsimot nin kakanon na yaon sa piglutoan (orog na sa kawali).

kuti (Cat.), kudot.

L

laag, laag kun ilalaog, *kaag* kun ibubugtak lang. (Hil. *kaag*)

ladop, ladom.

lâgak, labi kaatî.

lanat, pûngaw.

langkaba (*paglangkabahan*), pagtao nin layaw (hilig), vicio o sumpong.

lantason, barabas nin lalong.

layà, kun an bunga nin niog magogono na ta matagas na an laman kaini na napapatos nin bagol (makokopras na).

ligawnan, banwit.

límaw, tubig na walat sa daga (*hbw.*, sa dalan o sa paril) orog na pakatapos mag-uran asin dai tolos naáalang ta dai nin nadadalihigan o dai pa nasasaldangan o nababalad.

lingaton (var., *lumingaton*), pulang tanga.

lolong, magtipon nin doot ta susuloon.

lolóng, kapay, buá-buá, raot an payó.

lontayaw (Eng., *prance*), naglulukso o nagsasayaw sa kaogmahan. *Hbw.*, "*Naglontayaw an familia ta nag-abot an amâ haleng ibang nacion.*" Ginagamit man sa ginigibo nin mga gamgam sa pagbara-balyo sa pagtugdon sa oma. *Hbw.*, "*Kadakul nang dignos an naglolontayaw sa oma, tibaad kaya nagbubunga na an paroy.*"

lukot, saradit na insektong may pakpak na naggigibo nin dugos; kaagid man kan mas darakulang insekto arog kan putyukan, ligwan, buligan, na naghaharong man sa anirà, asin naggigibo nin dugos; agid man sa taboan asin putakti alagad dai naggigibo nin dugos.

luksó, kun halangkaw an aaboton. *Hbw.*, "*Luksoha daw an bunga ta abot mo iyan.*" Kun magkapantay an hahalian saka babalyohan. *Hbw.*, "*Luksohon mo an kali ta sadit man lang.*"

lúnad, hababang dagâ (kaya tinutubig); kapatagan o kabâsan, kabaliktadan nin tungkod na halangkaw.

luntok, huri na o may panahon ng halawig an nakaagi (alagad ginagamit sana bago mag-odto). *Hbw.*, "*Luntok na baga, alagad nasapnâ pa sana; kawasa odto na naghale sa oma.*" Kabaliktadan nin amay, bako pang luntok; bako pang huri; o napoon pa sana (*hbw.*, *amay na aga*, *amay pa an panahon*, *amay pa an banggi, aip.*).

lupnis, kublit kan barani, kan paklang nin natong, na garo buhok na kabtang kan barani; ginaras na kabtang kan barani na magigibong pisì; nawi na pantaî nin tiklad.

lupog, dai na nanggad nakakalakaw ta dai na ngani nakakabuhat.

M

maayad-ayad (Cat.), marahay-rahay gikan sa *mayad* (marahay), kaya pag sinabi *"kid-ayad [mo]",* an boot sabihon nakalabi ka nin karahayan dawa bakong maninigo.

mabansay, matanos asin marahay, agid man sa *suripot*. (Eng., virtuous)

magholaw, magpanuga na magbâgo, magbawe huli sa naginibong pagkakasalà.

maglugo-lugo, makimaherak na naghihibi.

magtagal, magdanay sa sarong bagay na masakit (Eng. *persevere*).

mahangos (Cat.), mabatâ, maraot an parong (*hangop*, Cat.).

malsok, matá sa rapsak na pagtaram.

mahimbong (Cat., *gabinhod*), dinanat; bakong mainit bako man na malipot.

maimbod, dayupot, *faithful* (Ing.).

malinas (Cat.), *a*) marahay; *b*) magayon.

malodok, bolanos na pagdayupot sa pagtubod, mapina-ngadyíon, religioso (may hararom na paggalang sa Diós), *pious* (Ing.).

mangahang (Cat.), gikan sa *kahang*, o ilaag, o ibugtak, kaya boot sabihon ilaag an sadiri sa sarong lugar, kaya boot man sabihon *magduman* o *magdigdi*.

mangisog (Cat.), mag-anggot, kaya *pinangisgan*, boot sabihon inanggotan.

marigmat, abtik, maliksi sa pagrisa/paghiling.

maringis, labi-labing isog; makuring kaisogan. (Eng., *cruel*, *harsh*)

marompot, maraot na pagmâwot o marigsok; may maraot na katuyohan. Hbw., "*Dai kang gayo maki-amigo sa mga masiwawa, ta mauulakitan ka kan marompot nindang gawe.*"

magsadol, maghurot, mag-alok, magpakusog boót nin iba.

magsaníp, mangsalà nin pasaluib.

magtangkâ (Cat.), *a*) magpundo, magtonong; *b*) nagyayaba-yaba ta mayong gibo.

magtigayon, maghanda, mag-andam.

malinas (Cat.), marhay, magayon.

mapakaen (Cat.), masaen.

marigsok, marompot, o maraot na pagmâwot; may maraot na katuyohan.

marurupgas o *marurupok*, madali mapasâ.

marurupok o *marurupgas*, madali mapasâ.

masilam (Cat.), masiram (marahay-rahay) an namit.

masiwawa, maraot na tawo.

masúpon, matinuyaw, mayo nin nahihiling na tama kaya mayong ginibo kundi magrisa nin salâ.

matabadan (Cat.), maghidap (Cat.), maraya, nalabihan o manganaan.

matalasayon (*talasay*), mayong olang, bakong gurudol-gudol, matiwasay (*hbw.*, bakong maalon o madoros kaya dagos-dagos an sakay).

matalaw, maluya (*hal.*, sa pag-inom, tinatamaan tolos, o nabuburat tolos).

matangâ, sa tahaw nin banggi asin mag-agahon (*hil.* an *odtó*).

matayam, tubig na nagtuturu-takla asin nagúurú-asgad an namit.

matimgas, dagyâ, kadakul-dakul o labi-labi, sagana (kasaganahan).

matubang, lâbas, sariwà (*hil. Ez 17,24*)

mayad (Cat.), marahay.

mayûmô, basâ-basâ, boot sabihon bakong gayong basâ, arog baga nin trapong pinugaan nin tubig.

murô, mga kabtang nin kamot.

mûrit, atî sa ngoso.

N

naágas [*naagasan*], nakuá [nakuanán], sinasabi kun an babaeng-bados nagagadanan nin aking saiyang binabados sa laog nin popônan, o sa pagpangakí man sana kaini.

nanunod (Cat.), sugad, agid.

nawi, gikan sa ratan na ginigibong lupnis na pantahî nin tiklad.

ngorapak, ngoso o ngimot sa rapsak na pagtaram.

O

odtó, panahon sa tahaw nin aga asin hapon (*matangâ*, sa tahaw nin banggi asin aga).

ogdô, maglukso na dai naghahali sa kinamumugtakan. *Hbw.*, "*Nagabâ an higdaan ta pigpara-ogdoan nin mga aki.*"

ombao (*ombaw*), dusok na apaw (sû-pay) pa.

omók (Cat.), muyá.

onlong, n., ubak na nagpapatos sa burak kan sarong rawog nin niog.

onoy (*onoy-onoy*), v., magsadiri (sadirihon) o maghingoa na sana (an sadiri) sa paggibo nin sarong bagay.

P

paayaw-ayaw (Cat.), [dawa ano na sana na] mayo nin kamanungdanan.

padad, v., nag-iidos sa paglakaw, nagsasarô-sarô na sanang lakad sa paglakaw.

pagdulonan, tig-an (Cat.) (*hil. Job 38,8*)

pagkamatimaan, an pagka-malikay, an pagigin mapagmaan (Eng., prudence).

pagkatumbas, paghiling kan mga pagkakapareho asin pagkaka-iba nin mga bagay (*paghambing*, Tag.).

paklang, yagis kan natong.

palagadan, sarong klase nin mapulot na bagas na kulay itom-na-ube, na kun gilingon, patoson nin bamban (kaya binanbanan), asin linalâbonan, ginigibong balisongsong (balisôsô); an tinanom kaini kun itinatanom hinahasok (sinasabwag) sana sa bakilid na lugar.

palâpâ, takogong na mayo o igwa nin dahon, orog na kan niog.

paliman (*mapalimanan*), v., dai mapakinabangan ta dai tinàwan halagá, kaya *napaliman-limanan* (Eng., miss something).

pálo, hawak kan dakula nang kahoy (yagis, kun sadit pa); nagigin *paló* kun ginigibong harigi (cf., *palô*).

paló, hawak kan dakula nang kahoy na ginibong harigi.

palong, korona nin lalong.

panatag, sarig (o toninong) an boot.

pandok (Cat.), lalawgon.

paog, pabaya sa magurang.

parong, *a*) pagmate sa dungo kun mahamot o mabatâ; b) pagpundo nin laad nin kalayo.

patabad (Cat.), panganà, pagpapalabí (labí pa sa dapat), pagpahingusto.

patimasang, magsayang, magwaldas, paggamit sa bakong tama na paagi, magbasang-basang.

pisngi, *a*) *"dahon"* nin burak; *b*) kabtang kan lalawgon nin tawo sa sa gilid mag-ibong-ibong, napapatahaw an dungô asin ngusò.

popônan (*gikan sa poón*), kabtang kan hawak nin babae kun saen an aki binabados; gikan sa tataramon na *poón* na boot sabihon "*napapatugmadan*" (Eng., *base*) o "*napapadâtolan*" nin sarong bagay (*hbw.*, *poón nin kahoy*), kaya an *popônan* iyo an napapadâtolan nin aki mantang binabados nin inâ.
pasipara, dai pagmangnohon, lihisan.

puntó, maghinanakit (magtanom nin sakit sa boót), maghikay (*Cat.*), onó-óno (*Rin.*)

putakti, sadit na hayop na naglalayog (insekto) na nangangagat ta igwa nin pantusok, arog baga kan *buligan* asin *taboan*. Minagatok an natutusok kaini. Laen man sa bubuyog ta dai naggigibo nin dugos.

putol, tanglob.

purok, pagpalaban/pagpaiwal nin mga lalong.

pusta, tayâ.

R

râbot o *rabnot*, pagtanggal sa paagi nin pagbutong (paggabot), halinbawa nin balukag nin sambot (manok na gadan), o nin buhok sa kili-kili (iyok, Cat.), o paggabot nin doot (*awot*, Cat.) sa daga.

ragpâ, mga sanga (asin dahon), orog na mga palâpâ, na nagkararakdag (nagkahurulog) huli ta nagkapurutol o/asin dinoros.

ramog, atî, basura.

rasay, natutupag, ruskay.

rasók, apod sa sadit na paló.

rawog, takogong na natatakodan (dinudukutan) kan mga bunga orog na nin niog.

rayâ, namamatean kun habô nang maliwat an sarong pangyayari ta ini makulog sa boot; *hidáp* (*Cat.*)

rimpos, pagtipon o pagsaray nin marahay na adal o ugali.

S

sabod (Cat.), apón.

sabog, pagsabwag tolos-tolos sa omá asin diyan na minatalubo asin minabunga an pigsabwag (na paroy). Laen sa *dapog* na iyo an pagsabwag sa palitada asin diyan pinapatubo an banhi, saka itinatarok sa oma kun darakulà na.

sadol, pag-alok na gibohon an sarong bagay orog na kun ini marhay o dai gibohon ta ini maraot.

saginsin, pigsasaló nin kamot, asin takyag an nakahilay; maluluya o matutumbahon na tawo.

sagunson (Eng., *follow-up*), pagkulibat.

sahà (Eng., *twig*), sadit na sanga na dai kaiba an dahon, na nagtubo hale sa pálo kan kahoy, tinutuboan nin takogong.

sáka, mapanas na nagtubo sa gilid kan bitis nin manok na ginagakudan nin tambod.

sakag, hikot na may kawayan, pandakop nin sira sa sulong, sa hababaw na tubig.

sakolo, kapotan an aki (mantang ini inaaling), an sarong kamot saló an lubot (pinapatukaw sa kamot), an saro inoolang an daghan, kaya an aki nakatalikod sa nag-aaling. *Kolkol* (gikan sa *sakolo*), kun an aki patukawon sa lapi.

salak, may halò, bakong solo ta may kaibá pang ibá.

saluba, paghonà na iyo na alagad bakô palan.

saluysoy, botóng na ginibong sagurong, na agihan nin tubig na gikan sa bokal pasiring sa sakdohan nin tubig na inomon, o pasiring sa karigosan o labahan.

sambot, lalong na nadaog (kaya gadan na) sa bulang asin tinatao sa nanggana bilang kaiba sa premiong ginanahan.

sanggâ, ulang.

sanggot, pangkawit nin niog tanganing dai na magsakat sa kahoy.

sanglad, pagprito nin bahaw na malutò.

sangrad, mag- , sayad o sagyad (Cat.), hal. an baroto kun nakaabot na sa baybayon.

sanóng (Alb., Cat.), *sunò* (CS), magdungan (maki-iba) sa pag-awit.

sapó, *a*) kulkolon na nakahigda; *b*) paggamit man nin kamot sa pagtipon kan nakawarak na bagas o paroy tanganing madali ining ponponon.

sapó (Cat.), saló.

sapò, nangyayari sa tawo huli sa kagigibohan niya o nin iba, maninigo man o dai.

sapot, garo mga saradit na tursido na sirigyapot (nagsasaralbodan), gibo asin kinakamangan nin lawà.

saribo (*suro-saribo*)*,* adj. o v., witik-witik, wisik-wisik.

saribong, sinasabi kun an kadakul na aki naka-arinpompon asin gabos nagpapasakolo sa magurang.

saribukaw, mag- (Cat.), v., sawong-sawong, ribaraw, olang-olang, pangribok.

sarikbot (Rin.), matabilon, maribok ta sige sanang taram; madaldal (Tag.).

saringsing, sahà na mababuhay kun suhayon sa sanga; pálo nin kahoy (iba sa supling ta an supling sa poón nagtutubo).

sarimot (Var., *masarimot*, *masinarimot*), laen sa adimohan; an adimohan pagtipon, pagkua nin mga tadâ kan ibang tawo; an sarimot pagsaray nin dawa saradit o garo dai na kaipuhan na bagay ta tibaad kaipuhanon pa ngapit; pero bakong tadâ nin iba, kundi sadiring gamit. *Hbw.*, "*Ako masarimot kan mga «plastic bag» paka-pamakal, tanganing igwa akong bobotboton kun manga-ipong lâganan/laagan.*"

sarugsog (var., *saruksok*), natudok nin mapanas na bagay (arog baga kan manipis na pidaso nin kahoy) asin ini nawalat sa kublit o laman.

sarumsom, sagom.

sidsid, gamit an dapán (kan bitis) dinodootan o minamate an irarom nin tubig (sa salog o sa dagat). Kun naglalakaw sa tinampong bahâ, saka may

nahulog na kwarta, sinasabihan, "*Sidsidon* (kan bitis) *mo ngona kun haen bago hugamon* (kan kamot)". Siring man, "*Kun madiklom an dalan, sidsid an lakaw.*" Alagad *sinsinon* (kan mga murô) tanganing maisihan kun kwarta man nanggad (hil. an *sinsin*) - ibabaw an dinodootan asin bitis/dapan an ginagamit sa pagdoót.

sihong (Cat.), rapsak nin ngoso; *sihongan*, matabil, labi-labi magparataram.

simít, pagpurot nin mga sadit na bagay, arog nin sarong tipasì, gamit an duwa sanang murô; *simit-simiton*, para-ikit; *kunas*, kun kakanon na nasa piglutoan an pigsisimot.

simót, pagsimit sarô-sarô kan sagkod pinakasadit na pidaso.

simpod, v., (*masimpod*) busong, karma.

sinanglitan (Lat., excelsus; Eng., sublime), halangkaw na pinapahalagahan.

singakì (Cat.), pinsan, kadugô.

singkog (*nasingkog*), sigyapot (*nasigyapot*); pagtamà nin bitis sa olang sa agihan, dahelan nin pagkatumba.

sing-ot (Cat.), gânot.

sinsin, gamit an palad dinodôtan o hinahapihap (Cat., *hapiyap*) an sirong kan baroto. *Hbw.*, "*Tanganing dai ka mawara pagladop mo, sinsinon mo ngona an sirong kan baroto bago magsidsid an irarom kan salog.*" Kamot o palad an gamit sa pagdotâ o paghapihap, asin sirong na parte kan bagay an dinodootan (hinahapihap). Alagad an nadugi sinasabihan man, "*Sinsinon mo kan dila kun haen an dugi.*" – boót sabihon, *susugon* nin dila.

sinyaw (Cat.), rawraw, sobá, sugot na pasuba.

sirong, sa irarom.

sirum, saradit na tánga.

solog, akì pang lalong, madalî nang magsagbat nin gonâ.

sugad, agid, kabaing, nanunod (Cat.).

sugbo, sarong tinanom na an supling ginigibong samhod.

sugpon, o *sumpay* (Eng., *to adhere/assemble*), pagsaro o pagtakod (Eng., *connect*) nin duwang bagay na igwa nin dahelan o kamanungdanan na pagsaroon. *Hbw.*, "*Risa mo man lang kun totoo an mga sinasabi ninda, ta an mga ini nasusugpon.*"

suhot, paglaog nin bilog na hawak (*hbw.*, sa cueva, sa kadlagan, sa kadodoótan, sa sirong kan harong). *Hbw.*, "*Pagsuhot mo sa cueva, sinsinon mo an agihan tanganing dai ka makatangkô.*" Laen sa *sulok* ta sarong kabtang lang kan hawak o bagay an linalaog (hil., *sulok*).

sulang, tapà, olang; magsulang, mag-olang.

sulok, ilaog alagad laen sa *suhot* ta sarong kabtang lang kan hawak o bagay an linalaog (hil., *suhot*). *Hbw.*, *Isulok an tursido sa dagom, isulok an kamot sa takyag kad badò, isulok an murô sa dungô.*

saluba, paghonà na nagpapahayag nin pagtubod sa sarong bagay o pangyayari na dai man palan kaipuhan na tubudan ta bako man totoo o dai man nangyari.

sumpay (Eng., *to attach*), pagsaro o pagtakod (Eng., *connect*) nin duwang bagay ta suhay o putol. *Hbw.*, "*Masusumpay an pisi dawa patód na.*"

sungkô, dalaw.

supling (Eng., *shoot*), bâgong tanom na nagsanga hali sa poón kan tanom; kun minsan, an sahà iyo mismo nagigin supling kun ini mababuhay na kun putolon asin itanom.

suripot, *a*) matanos; *b*) pagtipon, paghipos, pagtagama, pagtalága, asin pagdikit-dikit (si tamà saná) na paggamit nin kwarta, gamit o kakanon.

T

tabsong, malukso sa tubig, kaya ginagamit kun tubig an tatagbangan, *hbw*, sa dagat o salog.

tadô, *i-* (Cat.), tangkô o pungkâ.

tagbang, luksong paibabâ. *Hbw.*, "*Magtagbang ka na lang ta hababâ man an kahoy na iyan.*"

tagnongon, mayong doros kaya toninong asin maharasahas.

tagob, panô-panò.

takin (Rin.), taed.

takod (Cat.), dugtong, bugkos.

takogong (Eng., *stem of a leaf or flower*), hale sa sanga, ini an nagtatakod kan dahon o burak sa sanga.

takolod, halangkaw o lataw na kabtang kan oma na dai binabahâ.

takras, tapyas, taras; *taras*,[1] takras (Alb.), karos, sapsap, radas; pinapa-sadit ta dakulà o hinihiwasan kun píot kaya iníináan an gilid (higad) nin sarong bagay (hbw. "*an bukid tinatakrasan*…")

taksal, natatakodan kan mga pisngi kan burak, sa poró kan takogong.

talaod, sarong gamgam na puti sa omá.

talanhok, tadom o lubong sa daga, sagom.

talasay (*ma-*), mayong olang, bakong gurudol-gudol, matiwasay (*hbw.*, bakong maalon o madoros kaya dagos-dagos an sakay).

talastas (*mag-*), nahiling bigla dawa dai pighahanap, o nasabotan (na hararom) ta nahiling an dahilan.

talì, paglaag nin tursido sa mata (labót) nin dagom.

talohong, sùnadan nin kaldero pagluto, gibo sa tolong gapô na taraed na pantay an rayo sa lambang sarô; sa pag-ultanan kan mga gapô sinusuksok an mga sungo.

taltag, pagtaó sarô-sarô, o manaó sa lambang sarô.

tamaw, matubig na laboy o dugî (Cat.) kaya maatî.

tambóan (Eng., *article, essay*), halipoton na sinurat.

tambod, panggakod sa tarì tanganing dai mahale/matanggal sa bitis nin manok.

tampad (Cat.), tungod.

tanâ (Alb.), namit; kaya *patanâ* boot sabihon *panamit*.

tangga, lakdang (arog baga sa hagdan).

tangrô, mag-alok nin bagay (dawa) na dai hinahagad.

tapà, olang.

taplê, paghampas na gamit an kamot sa ano man na kabtang kan hawak nin sadiri o nin ibang tawo.

taplong, pagtaplê o paghampas kan ngoso na gamit an kamot tanganing magpundo magtaram ta bakong magayon o marhay an tinataram.

tapsok, pag-agi, pagtongtong, paglukso sa dai dapat agihan. *Hbw.*, "*Nagtapsok sa bagong tarokan na oma.*"

tapyas, takras, taras; *taras*,[2] takras (Alb.), karos, sapsap, radas; pinapa-sadit ta dakulà o hinihiwasan kun píot kaya iníináan an gilid (higad) nin sarong bagay (hbw. "*an bukid tinatakrasan*…").

tarambobong, n., gikan sa duwang *tataramon*, i.e., *tataramon* na ginagamit sa pagtaram sa pagpahayag nin kahulugan, asin *tambobong* na sarayan nin paroy, kayâ sarayan (listahan) nin mga tataramon na kaibahan an saindang kahulugan (Eng., *dictionary*).

tarì, tarom na ginagakod sa bitis nin manok, orog na kan lalong, na binubulang.

tarimon (Cat.), bilog.

taway, (mag-) suhay, suway, likay, o rayô.

tayô (Eng., *appearance*), hitsura (hirihitsurahon): *hbw.*, "*Kan siya mag-abot, an tayô niya garo maogmahon.*"

tibabong, sarong dakulang insekto (*anisoptera*) na may halaba, manipis asin makolor na lawas asin duwang padis nin silag na pakpak (Eng., dragonfly).

tibulaká, ubak nin sugok (bonay, Alb.).

---

[1] נִגְזַר niḡ-zar (Heb.); *abscido, abscidere* (Vul.) *abscisus est* sa Ex 53,8 (cf. Enot na Babasahon, Vigilia Pascual).

[2] נִגְזַר niḡ-zar (Heb.); *abscido, abscidere* (Vul.) *abscisus est* sa Ex 53,8 (cf. Enot na Babasahon, Vigilia Pascual).

tig-an (Cat.), n., talâ nin gurit sa pagbanga, o girà sa pag-ultanan nin duwang kabtang o bagay na binabangâ.

tignarakol, halangkaw an taob.

tigporo, mga darakulang kagagapoan sa tahaw nin dagat na garo na mga isla.

tilhâ, atí, aláng, tingating, mayong laog kabaliktadan nin panô. Hbw., "*Agaw-agaw biyaya, pagna-ubos tilhâ*."

timon, halabang kahoy na pansagwan.

tîmos, magtipon asin magsaray nin mahalagang bagay sa boót (rimpos, sa puso).

tindos (Cat.), rapsak nin tulak.

tirom, kun an bunga nin pili magogono asin malalanta na (bakô ng hilaw o hobal), ube na an kolor bako ng berde; kun sa niog, layà na.

todyong, dagdag pagpalis nin tubig sa lalâgan (hbw., sa baso o balde, malipot na tubig dinadagdagan nin mainit na tubig).

topada, sadit na bulangan.

tugal, tulod (sa paggibo nin sarong bagay; tinutugal ta naghihinugak).

tugod-tugod (Cat.), sahot.

tungkod, halangkaw na daga, kabaliktadan nin lûnad; bukidnon; takulod.

tuslâ, rapsak kan turog.

taro, linuluwas nin mga lukot o putyokan sa paggibo nin *anirà* na sarayan kan saindang *dugos*, nagtatagas pagnadodorosan kaya nagigin anirà; alagad ini matutunawon man na bagay orog na kun labi-labing naiinitan kaya puedeng gibohon candilà (sa Ingles: taro/*wax*, anirà/*honeycomb*, asin dugos/*honey*).

U

ugaring, alagad.

ukaw (*Cat.*), magbilang nin lamáng nin kapwa.

usdong, tulod, bungsod.

usmak, bastos, wagâ, kulang o mayò nin kahusayan.

Y

yagis, an hawak nin kawayan: an sawali gibo sa yagis nin kawayan; *hbw.*, "*Yagisan mo na an kawayan*" (boot sabihon linigon an hawak kan kawayan, halíon na an mga sanga sagkod dahon). Ginagamit man ini pati sa saradit na kahoy.

Mga Tataramon sa Pag-omá

arado, v., pag-andam sa paagi nin pagkalot kan daga na tatanoman nin paroy.

asyab, matarom na gamit sa pag-ani na nagpuputol nin paroy.

atá, n., ubak kan paroy na mahibò, laen man sa *arogasang* na durudakula sa atá asin magaspang.

bagas, n., putting pisog kan paroy na minolino, sinasapnâ tanganing magin malutò na kinakakan.

baknis, pagtukal nin barani sa hawak nin batag.

balagáy, raot na bandala kaya hinahaboan o inaapon.

banhi, n. itatanom na paroy pakatapos na ini paalangon.

bâtang, pilapil, kabtang nin oma na tinatanoman o tinatarokan nin paroy.

batiris, magapo asin hababaw na kabtang kan oma.

binlod, saradit na bagas na haros ronot na.

buhang, pagbaak o paghale nin olang sa sagpan tanganing magdalihig an tubig sa oma.

bunot, ubak nin niog.

busal, kabitan nin bugkos sa dungo o ngoso nin damulag o kabayo.

dagami, n. (stubble) tada nin tanom na paroy, walat sa omá (pinutolan na nin bungang paroy), pakatapos nin pag-ani.

dagingding, n., tambo (supling) kan mga walat na dagami.

dalugi, n., nagtambo na banhi na iyo an itinatarok.

dápog, sabwagan asin pinapatuboan nin paroy na ipantanom sa bâtang.

dapóg, sapnaan; pangtapal sa lugad.

dasok, pagsaruksok kan kopras sa sako.

ginik, v., pagtûmak (gamit an bitis) asin paghampas kan paroy tanganing matanggal ini sa ohot.

gubhak, maray na daga kun saen magayon an tubo nin tinanom.

hâgot, pagbutong o paghale nin pinâkos sa barani nin abaca.

hampas, pagrapado nin ohoy sa hampasan tanganing matangkas an paroy siring sa pagginik.

hibò, n. (*ma-*, adj.), híras, garo saradition na buhok (awat) sa ubak (atá) nin paroy na halos dai nahihiling, alagad walat sa binaladan nin paroy o madali maka-iba sa doros, magatol kun nadudûtan kan (o nakakadokot sa) kublit nin tawo.

hilamón, paghale nin doot (maroy-paróy) na nagtutubo kasabay-sabay nin paroy sa oma, hinahale ta olang-olang sa pagtalubo kan paroy.

híras, hibo.

hudhud, paghale nin dalugi sa dápog kun ini itatanom o itatarok na.

kagót, sundang na pangtakras sa burak nin niog na dai pa nagbukas, tanganin magturo ang tuba.

kalí, kalot na agihan nin tubig.

kangga, lalàgan na pabilog na binubugtak sa pamaba, balâ na pigsalsag o may tusok na balâ na kasukol sa pamaba na linalaogan nin gamit tanganing an linalaag dai na kaipohan na itayod o gakodan; kulongan nin mga gamit mantang binubutong nin damulag ang pamaba.

kasadol, asada.

layà, hinog-hinog na niog na timgas nin gata.

magdapog, v., pagpatambo nin banhi na bakong sabwag (tiprak).

maroy-paróy, doot na agid sa paroy na hinihilamon sa oma.

matimgas, malaman, malaog.

ohot, n., poón kan paroy, orog na idtong hinalean na nin paroy.

ohoy, n., tangkay kinakapitan nin mga tipasi sa itaas (ibabaw) na kabtang kan ohot.

omlong, kinakabitan nin bungang-niog.

oron-oron, bakong matimgas na paroy.

pâkos, paghale nin hibla sa barani nin abaca.

palakupak, binuhang na butong na pinupokpok ta an ribok kaini pangpadulag.

palatakot, tawo-tawo na pangpadulag o pangbugaw nin gamgam sa oma.

palawan, mapanas na gamit sa pagbunot nin bungang-niog.

pamabá, lunadan na ginuguyod nin damulag na binubugtakan nin sal-ong.

papalid, v., pag-olà kan paroy hale sa nigo tanganing ini malinigan ta nadodorosan mantang nahuhulog.

parás, paghawan sa bâsog, paghale nin doot o awot.

paroy, n., tanom na ginigikanan nin bagas; an bunga man sana kan tanom na nagigin bagas.

parapád, kagamitan na pangpadoros sa pagpapalid.

rasok, pantusok na kahoy sa pagkudal.

sagpan, sagopan nin tubig na ginagamit sa patubig sa oma.

sakal, kahoy na linalaag sa liog kan damulag, ginagakodan nin lubid na panliog, ikikakabit sa pamaba tanganing mabutong kan damulag.

saklot, butong sa pagsipong.

saluba, paghonà na nagpapahayag nin pagtubod sa sarong bagay o pangyayari na dai man palan kaipuhan na tubudan ta bako man totoo o dai man nangyari.

sanggot, pangkawit nin bungang-niog.

saringsing, mga tada na nagtubo giraray na paroy pagkatapos nin pag-ani.

sinò, magagataan ng niog, alagad bako pang layà.

sipong, pangsumpay sa sanggot tanganing maglaba.

surod, v., pagwarak o pagpantay asin pagpapino kan daga na tatanoman nin paroy; n., ginagamit sa paghugay sa buhok sa pagsarà (pagdakop) nin kuto.

surong, v., sugod, sulong, atubangon tanganing sudyaon.

tagabô, adj., palnit na dagâ ta kinuhulan o ginamgam kaya dai tinubuan nin paroy.

tahop, pagpa-ontol nin bagas sa nigo tanganing mahale an walat na ata.

takogong, tangkay nin tinanom; natatakodan nin sanga, o kun sadit, an natatakodan kan dahon o burak sa sanga.

tukod, pangpasarig o pangpatanos nin maluya ang tindog o nin tikô.

talapak, pagtipon o pagtambak nin pig-ani sa bugtakan na pinaratong-patong.

taltag, pagrasion nin dalugi.

taplis, lihis.

tarik, bakilid na marhay o bakilidon.

tarók, v., pagtanom nin paroy.

tayod, paggakod nin lubid.

timbol, pangtusok nin mga niog tanganing ini matipon.

tingkal, paghale (o pag-tanggal) nin kopras sa bagol.

tipasi, n., manarô-sarô na paroy na natanggal na sa ohot o mga walat na paroy kasalak sa bagas.

tiprak, pagtanom nin paroy sa paagi nin pagsabwag bakong talbong.

tungrô, adj., pamumula kan tubo kan paroy (kaya helang nin paroy) kun an dagami dai pinalapâ sa irarom kan daga sa omá bago magtarok.

tutud, n., mapanas na poró kan tipasi kan paroy.

Mga halîpot na tanda:

Aip., asin iba pa (Lat., etc.)
Alb., Albay
Cat., Catanduanes
CN, Camarines Norte
CS, Camarines Sur
Eng., English o Ing. (Inglés)
Gri, Griego
Hbw., halimbawa
Hil., hilingon
Lat., Latin
Mas., Masbate
Orig., original na kahulugan
Par., Partido (CS)
Rin., Rinconada (CS)
Sor., Sorsogon
Spa., Spanish
Tag., Tagalog
Var., varia

Mga punto sa pagtaram:

ʻ marikas o dinodoonan na sílaba o pansuhay nin duwang bokal (*hbw., poón, boót*)
^ magabat na bagsak (*hbw., salâ, balâ*)
` luway na bagsak (*hbw., tamà, salà*)
- pansuhay (*hbw., dikit-dikit, para-oma*)

English-Tagalog
color, kulay; to color, mag kulay; to color (object), kulayan; colorful, makulay; of the same color, kakulay; coloring tool, pangkulay.

English-Tagalog + Item it is associated with
purple, kulay ube; gray, kulay abo; brown, kulay tsokolate; orange, kulay dalandan

English Traditional Tagalog Translations
pink, rosas, kalimbahin (botolan)
red, pula, mabaya (ivatan)
orange, dalandan, kahel (bic.)
yellow, dilaw, kunig (iloc.)
green, berde, luntian (tag.)
blue, bughaw (tag.)
violet, ube, lila (tag.)
brown, kayumanggi (tag.)
black, itim, dagtum (ceb.)
white, puti, puraw (iloc.)